

શ્રી રામચંદ્રજીના પરમભક્ત ભારત દેવિરત્ન

ગોસ્વામી તુલસીદાસ નાટકનાં ગાયનો.

રચનાર

પા. ડાહ્યાભાઈ પુરૂષોત્તમ.

પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી સ્વદેશ વિજય નાટક મંડળી.

(સિને પટ દેખતા રૂપમાં આકૃત મુજબ રજીસ્ટર કરવામાં
આવ્યું છે માટે રચનારની પરવાનગી વિના
કોઈએ પણ પ્રકાશન કે સંજ્ઞાનું નહિ.)

પરમાનન્દપત્રોડયં જંગમસ્તુત્તમીતરુઃ
કવિતામંજરી ચમ્ય રામભ્રમરમૃપતઃ

શ્રી 'અંકુશ' મુદ્રણાલય, કલુપીઃ બજાર—મુરત.

કી. રૂ. ૩૧૦ ૦-૨-૦

પુરુષ વર્ગમાં મુખ્ય પાત્રોનાં નામ

તુલસીદાસ—શ્રી રામચંદ્રજીના અનન્ય ભક્ત.

હીતબંધુ—રતનાવળીનો ભાઈ અને દીગંબરનો મિત્ર.

તારક—તુલસીદાસનો પુત્ર.

દીગંબર—તુલસીદાસનો મનમોહી મિત્ર, અંદાનો પતિ.

હનુમાન—શ્રીરામચંદ્રના પરમ પ્રેમાળ ઉપાધક.

યોગીરાજ—યોગ સાધક તામસી.

આ શિવાય પુરજનો, સિપાઈઓ, વ્યાસ, પ્રેત, બ્રાહ્મણો, પંડિતો, ડાહ્યો, વણીક, ચોર, વૈષ્ય, ક્ષત્રી, છોકરાઓ, સાધુઓ, વાદી, શાહ, દરબારીઓ, વાંદરાઓ, મંગર, ચોર, નાભાજી. યાદવો, વીગેરે, વીગેરે.

સ્ત્રી વર્ગમાં મુખ્ય પાત્રોનાં નામ

રતનાવળી—તુલસીદાસની પત્ની.

અંદા—૩૫ ગર્વીતા એક છટેલ છોકરી.

મંજરી—ગજપુરની ગણીકા.

મેના—તારકની પત્ની.

આ શિવાય સખીઓ, પડોશજી, દાસી, વારાંગનાઓ, અપ્સરા, બેગમો, વીગેરે. વીગેરે.

અંતર નાટકના પાત્રો.

દશરથ—અયોદ્યા પતી રામ પતા.

રામ—કૌશલ્યા કુમાર.

લક્ષ્મણ—સુમિત્રા પુત્ર.

ભરત-શત્રુઘ્ન—કૈકયી પુત્ર.

વશિષ્ઠ—કુળગુરુ.

સુમંત—પ્રધાન.

મંથરા—કૈકયીની દાસી.

સીતા—શ્રી રામચંદ્રજીનાં પત્ની.

કૈકયી-કૌશલ્યા-સુમીત્રા—દશરથની રાણીઓ,

આ શિવાય પુરજનો, દાસીઓ, વીગેરે,

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૭૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઇ.સ. ૧૯૨૧-૨૨ ના ૧૨૩૧-૩૧૧૫

વિષય ૭૦૨૪૪

૨૬૭૨

૩

ખુલાસો.

ગુજરાતી વિદ્યાપીઠ પ્રકાશક
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

૨૬૭૨-૩

ગુજરાતી ભાષામાં નાટકનાં ગાયનની ચોપડીઓમાં પ્રસ્તાવના અથવા ખુલાસો લખવાની પૃથા નથી, પરંતુ તુલસીદાસના જીવન આદિત્યમાં કેટલીક અતકર્યા અને વિચિત્ર બાબતો હોવાને લીધે આ ટુંક ખુલાસો આપવો પડ્યો છે.

તુલસીદાસનું જીવન ચરિત્ર જુદા જુદા હિન્દી વિદ્વાનોએ જુદા જુદા રૂપમાં પ્રકાશમાં મુક્યું છે, તે સમયમાંથી આ પ્રયોગમાં અગત્યના અને અનુકૂળ વિષયો લઈ બાકીના મુદ્દા દેવામાં આવ્યા છે.

તુલસીદાસને નરહરિએ ઉછેરી મે. પ્રા કર્યા અને દીનમંદુ નામના બ્રાહ્મણે ગુણ જોષ પોતાની પુત્રીનું તેમની સાથે લગ્ન કરી આપ્યું આ વિના તેમના બાળચરિત્રમાં બીજી વીશિષ્ટ હકીકત મળી આવતી નથી એટલે આ પ્રયોગમાં રતનાવળી પોતાની સખીઓ સાથે હાસ્યવિનોદ કરે છે ત્યાંથી શરૂઆત કરવામાં આવી છે. આમાં કેટલાકને એમ પણ લાગશે કે રતનાવળી જેની આત્મભોગ આપનારી મહાદેવી માટે જે ટુંક શ્રંગાર લખવામાં આવ્યો છે તે અનુચિત છે. પરંતુ પ્રેક્ષકે એ જુલુપું જોઈતું નથી કે રતનાવળીએ જે મહાન આદર્શ પશ્ચાત બતાવ્યું છે તે સમય અને સંયોગને આભારી છે.

બીજા સંશયાત્મક વિષય પહેલો ડ્રોપ પડતાં તુલસીદાસ અને રતનાવળીના પ્રસંગનો છે. તુલસીદાસ પ્રથમ પ્રવેશમાં શયને આધારે નહીં તરી સાપ પકડી ધરમાં પ્રવેશ કરે છે અને રતનાવળી સંસાર વ્યવહાર છોડાવે છે તે તથા આ પ્રસંગ નામદેર શિવાય બીજા મંડળ અથવા સુરદાસ અને મોહદાસ નામના એક સાધુને સંપૂર્ણપણે મળતો આવે છે. તુલસીદાસના જીવન આદિત્યમાં આમાંની કેટલીક બાબત દર્શાવવામાં આવી છે, તેમ કેટલીક નથી આવી. પરંતુ આ લેખકે “સરસ્વતી” નામના એક પ્રસિદ્ધ હિન્દી માસિકના આધારે આ પ્રસંગ ધોધધાયક ગણી લીધા છે. મંજરીના પ્રસંગ તો તુલસીદાસના આદિત્યમાં પણ મળી આવે છે, પરંતુ સરસ્વતીના લેખકે વિશિષ્ટ રસ પૂર્ણ કરવા અથવા બીજા કોઈ હેતુથી, કલ્પનાના કે કોઈ બીજા સામીતીઓના આધારે જે ચિત્ર દોર્યું છે તે આકર્ષક અને મનોમોહક હોવાથી સહેજ ફેરફાર સાથે આ લખનારે પણ પ્રેક્ષક સમક્ષ ખડું કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ત્રીજી બાબત બીજા અંકના પ્રથમ પ્રવેશમાં તુલસીદાસના ચો-
ગીરાજ સાથે તથા ત્રીજા અંકના બીજા પ્રવેશમાં દીક્ષીપતિ શાહ-
જહાં સાથે જે મમત ભર્યા પ્રતોત્તર ચાલ્યા છે, તે શ્રવણ કરી પ્રેક્ષકો
કદાચ એમ ધારશે કે તુલસીદાસ જેવા આત્મજ્ઞાની મહાત્મા આવા
અભિમાની અને તુચ્છદારભર્યા જવાબ આપે એ દોષારૂપ છે. પરંતુ
પ્રેક્ષકવૃંદે એટલું વિચારવું જોઈએ કે તુલસીદાસ જીવનના મધ્ય ભાગમાં
અહાપિ નહીં પણ રાજર્ષિ હતા. બીજું તેમના જીવનની છાંટપર
અચળ શ્રદ્ધા અને ટેક એ પણ એક મુખ્ય કારણ છે કેણુ કેશે
કે રાજપુતકુળતિલક પ્રતાપ મમતીકે અભિમાની હતો તુલસીદા-
સનું આ વર્તન તેમજ સમજવાનું છે.

ચોથી અગત્યની બાબત-તારક અને મેના મારે છે. આટલી
બાળ વયમાં આવું શ્રંગારમય જીવન પ્રેક્ષકને કદાચ
ખિલતસ લાગશે. પરંતુ ગુલાબમાંથી ગુલાબ અને મોગરામાંથી
મોગરો એ એક સ્વભાવ અને સૃષ્ટિ સિદ્ધ વિષય છે. જે તુલસીદાસને
પ્રેમમાં સાપકે શબ્દનું જ્ઞાન ન રહ્યું તેજ તુલસીદાસનો ચીરંજીવી અ-
ને પુત્રવધુ શ્રંગરમાં આટલાં મસ્ત રહે તો તેમાં નવાઈ નથી. પુત્ર-
નું જીવન માળાપના શીદાણની સાથે વર્તનથી પણ ઘડાય છે એ
પણ લક્ષમાં રાખવા જેવું છે. છેવટ આ પ્રયોગના પ્રિય પ્રેક્ષકો
ને લેખકની પ્રાર્થના છે કે હંસ ક્ષીરના ન્યાય આપ પણ અતુકુળ
હૃદય ભાવનાનો અંગીકાર કરશે. આ લેખકની કલમથી લખાએતો
આ પાંચમો પ્રયોગ છે, પહેલો પાંડવ-કૌરવ પ્રથમ ભાગ સ્વર્ગસ્થ
રણછેડદાસ આમલીવાલાની નાટક મંડળીએ ઘણો વખત થયાં
સહજ કેરકાર સાથે પ્રસિદ્ધિમાં મુક્યો છે બીજા ભાગ હવે પછી પ્ર-
કાશમાં મુકવાના છે ત્રીજા કૃષ્ણ સુદામા કે જે તેઓની મંડળી લાં-
બાં સમયથી બજવે છે, ચોથો ધનાસુંદરી કે જે હાલમાં આ મંડળી
બજવે છે, અને પાંચમો આ તુલસીદાસનો પ્રયોગ છે હવે પછી
આ લેખકના હાથથી જો કોઈ લખાશે તો ફક્ત વીરસ
પ્રાધાન્ય અને સ્વદેશ પ્રેમની ભાવનાને ઉત્તેજિત કરી દ્રઢ કરે
તથા આત્મ ભોગનાં ઉજવલ દ્રષ્ટાંત આપે, તેવાજ પ્રયોગો
લખાશે. પરમકાલણિક પરમાત્મા આ પવિત્ર ભાવનાને સિધ્ધ કરે.
અસ્તુ!!!

શ્રી ગોસ્વામી તુલસીદાસ

નાટકનો પ્રવેશવાર ટુક સાર.

અંક ૧લો.

બાળાઆનું મંગળાચરણ.

પ્રવેશ ૧લો—રતનાવળી અને સખીઓનો હાથ વિનાદ
હીતખંધુએ માતા મરણ પથારીએ છે, એમ ખો
બહાનું બતાવી રતનાવળીને લઇ જવી. પશ્ચાત ત
લસીદાસનું ત્યાં આવવું. રતનાવળીને નહીં જોત
વિરહ ઘેલછામાં મસ્ત બનો પાછળ જવું, અને
દીમાં મુડદાને આધારે તરી, સાપને ઝાલી બારી
ચુડવું. રતનાવળીએ બોધ આપવો. તુલસીદા
વૈરાગ્ય ધારણ કરવો. [૧લો]

પ્રવેશ ૨જો—પરણવા માટે ફાંફાં મારતા દીગંબરને ગોરમ
રમવા નીકળેલ ચંદા અને તેની સખીઓએ બતાવવો.

પ્રવેશ ૩જો—પીપળાના પૃથ્વી તુલસીદાસને પ્રેત સમાગમ.
પ્રેતે પ્રસન્ન થઈ તુલસીદાસને રામદર્શનાર્થે મહાવી-
ર હનુમાનજીને મળવાનો માર્ગ બતાવતાં તુલસીદા-
સનું મંદાકર્ણુ નામના ખાટ પાસે રામકથા સાંભળ-
વા જવું. ત્યાં હનુમાનજીનો મેળાપ.

અંતર નાટક.

પ્રવેશ ૧જો—રામ હિપર રોપે બગતી મંથરાએ કૈકયીને
ભરમાવવી. રામ-સીતાનો મંગળ વિનોદ.

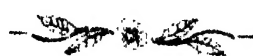
પ્રવેશ ૨જો—દશરથ પાસે કૈકયીએ રામ વનવાસ અને ભ-
રતને રાજ્યાસનનું વરદાન માગી લેવું. સર્વેનો શોક.
રામ સીતા અને લક્ષ્મણનો વનવાસ. દશરથનો પ્રાણ
ત્યાગ. ભરતનો ભીષ્મ ત્યાગ. (૨જો.)

(અંતર નાટક સમાપ્ત.)

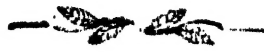
પ્રવેશ ૪થો—તુલસીદાસને બ્રાહ્મણના મેળાપથી રામ-
સીતાના શુદ્ધ રહસ્યની બબર પડતાં અકેશાપ.

પ્રવેશ ૫મો—મંજરી ગણકાને ત્યાં દીગંબર સાથે તુલસીદાસ
નો મેળાપ. મંજરી પાસેથી તુલસીદાસે ભીક્ષા લઈ
જવું. દીગંબરે ચંદાને હાથ કરવા મંજરી પા-
સેથી તાલીમ લઈ સ્ત્રી વેશમાં ચંદાના ઘર તરફ
જવું.

પ્રવેશ ૬જો—હનુમાન સંકટપથી તુલસીદાસનું રત્નાવળી હિ-
પર આશક્ત થવું. રત્નાવળીએ દેહ અને કુંડાનું દષ્ટાં-
ત આપી તુલસીદાસને ચેતવવા. વિગરે. (૨જો.)

અંક ૨જો.

પ્રવેશ ૧જો—તુલસીદાસે પથાતાપથી આત્મધાત કડી મરવા તપર થવું હનુમાનજીએ બોધ આપી કાશી મોકલવા ત્યાં વિવેચરતા દેવગમા એક મૃત વણીકને સજીવન કરવો. પંડોતોએ કીર્યાળુ બનવું. બાદ યોગી રાજ નામના એક સાધક તુલસીદાસ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવો. તેમાં યોગીરાજનો પરજય થવાથી યોગબળે દીટલીના બાદશાહ શાહજહાંન દરબારી સહ યોગીએ અંતરીક્ષ લાવી, સર્વની કડી માળા હીનવી લેવા આજ્ઞા કરતાં, શાહના સીપાઈઓએ તેમ વર્તતાં, ભેરવનાથ હનુમાનજી વીગેરેનું તુલસીદાસની સાહાય્ય માટે પ્રગટ થવું. સર્વને મારી કહાડવા. (ટુકડો.)

પ્રવેશ ૨ જો—રૂપ ગર્વિતા ચંદા પાસે ચતુર દીગંબરના સ્ત્રી વેશમાં આવવું. યોગળ પ્રગટ થતાં દીગંબરનું મૃત બનવું.

પ્રવેશ ૩ જો—તુલસીદાસનો પર્ણકુટીમાં ચોરોએ ચોરી કરવા આવવું. રામ-લક્ષ્મણને ચોરી કરતા જોઈ તુલસીદાસને જગાડી આ અલૌકીક બનાવ માટે કહતાં તુલસીદાસને અકૂશોપ થવો અને ઉપાધિને ત્યાગ કરવો. બાદ ત્યાં આગળ એક વૈષ્યે આગળ શ્રી રામનાં દર્શનની ઇચ્છા બતાવી હઠ કરી બેસવું. દુરામહી વણીકથી કરાળી તુલસીદાસે આઠ ઉપર ચાલી વીશુળ ઉપર પડવાનું કહેવું. વણીકે હિંગલુદારી શંકા ધરી. એક વંદમાળું દાત્રીએ વેળા પાસેથી આ ચર્વ સાંભળ્યા સમયે આઠ ઉપર ચાલી પડવું દાત્રી અને તુલસીદાસને રામ દર્શન.

(ટુકડો.)

પ્રવેશ ૪થા—વિશ્વેશ્વરના રૂપજમાં તુલસીદાસથી અપમા-
નિત થયેલો યોગીરાજ પ્રવાસમાં નીકળ્યો છે, ત્યાં
છોકરાઓ રમતા આવા તારકને મારી જતા રહે છે.
તારક એકલો પડ્યો પડ્યો રહે છે. તેને યોગીરાજ
પ્રથમ દીલાસો આપે છે. પરંતુ તારક તુલસીદાસનો
પુત્ર છે એમ વાતચીતમાં યોગીરાજને ખબર પડતાં
તેના જીવ લેવા તત્પર થાય છે. તારક કાલાવાલા
કરે છે. પરંતુ વૈરને વશ થયેલ તામસી યોગીરાજ
નહીં માનતાં એક પથ્થર ઉચ્છેદી તારકને મારવા
જાય છે. એવામાં એક સાપ નીકળી આવી યોગીના
પગ ચુડ મારી બાંધી લે છે. યોગી તારકને કાલાવા-
લા કરી સાપથી છુટા થઈ સાપને મારી નાંખે છે.
પાછો તારકનો પ્રાણ લેવા પ્રયત્ન કરે છે. પ-
રંતુ અનાથ બાળકની વહારે વિશ્વાધાર પુનઃ આવે
છે. યોગી મૃત્યુ પામે છે.

પ્રવેશ પચો—દીગંબરે મંજરી સાથે મસલત કરી ચંદાને
ફસાવવી.

પ્રવેશ ૬ઠો—પીયુ સ્મરણમાં રત્નાવળી. તુલસીદાસે બીક્ષાર્થે
ત્યાં આવવું. પુનઃ એકવાર બેધ તુલસીદાસનો
ઝોળી અને બન્યું ડિપાધિ ત્યાગ. પીતા પુત્રનો કષ્ટ-
ભ્રમ મેળાપ.

પ્રવેશ ૭મો—ચીત્રકોટ ડિપર સાધુઓનાં ભજન. મંજરોને દી-
વ્ય જ્ઞાન અને તુલસીદાસને રામ દર્શન. (૧૦૯૦.)

અંક ૩મો.

પ્રવેશ ૧લો—દીગંબરના પાગળનું પ્રકાશ થતાં ચંદાએ હીત-
બંધુ સાથે દીગંબરને સાપ કરડાવી બાગી છુટવું.

પ્રવેશ રજો—દીલ્લીપતિ શાહજહાંના દરબારમાં તુલસીદાસે આમંત્રણથી આવવું. શાહે ચમત્કારબતાવવાનું ફેહતાં રામ નામ શિવાય પોતે અન્ય કાંઈ જાણતાં નથી એમ તુલસીદાસે કહેવું. આથી શાહે ગુરસે થઈ તુલસીદાસ ઉપર જીલમ ગુજારવો. ભક્તની મદદે હનુમાનજી અને કપિવૃદ્ધ આવવું. બાદશાહનો પશ્ચાત્તાપ અને રામ નામનો ચમત્કાર. પરસ્તાન અને નાચ.

પ્રવેશ ૩જો—મંના સખીઓ સાથે વિનોદમાં. તારક આવતાં બળ પ્રિયમ-પ્રિયાનાં રીસામણાં મનામણાં.

પ્રવેશ ૪થો—જંગલમાં દાગબર અને તુલસીદાસનો મેળાપ. મંગરને બનાવી દીગબરે ભાગવું.

પ્રવેશ ૫મો—ભાગી છુટલાં ચંદા અને હીતબંધુ. ચંદાના હાથે હીતબંધુનું મૃત્યુ અને સ્વહસ્તે ચંદાનું મૃત્યુ. ત્યાં દીગબરનું આવવું. ઉભયને મૃત્યું પામેલા ભ્રષ્ટ પશ્ચાત્તાપ પામી વૈરાગ્ય ધારણ કરી તુલસીદાસની શોધમાં જવું.

પ્રવેશ ૬જો—વંદાવનમાં તુલસીદાસને ધર્મધ્યાદ્યોના મેળાપ. દીગબરને ગુરદીક્ષા. મંજરીનો મેળાપ નાંભાજીનો સમાગમ. તુલસીદાસના ધર્મદેક અને અચળ શ્રદ્ધાના સુફળનો સાક્ષાત્કાર તથા ગંગાછીનારે તુલસીદાસનો દેહ ત્યાગ. ખેલની સમાપ્તિ.

હરીશ્ચંદ્રમાં અર્ધી કીમતેજ.

રાજવંશી વિચિત્ર સાયુ—આ સાયુ લગાડયાથી નકામા બાલ નીકળી જાયછે, ચામડી કાળી પડતી નથી કે બળતરા થતી નથી. નકલી માલથી સાવચેત રહેજો. હમોને આ સાયુ માટે પ્રસિદ્ધ વર્તમાન પત્રોએ તથા રસાયન ગ્રાંથોમાં સારામાં સારા સરદીશીકેટ આપ્યાંછે. ત્રણ સાયુની ૧૦૦૦ની કીં ૦ રૂ. ૦-૮-૦ છુટક એક સાયુનો રૂ. ૦-૪-૦ પા. જુદું મળવાનું હકાલું ધીરેયલ વીકટોરી યા એન્જનીરી નડીયાદ (ગુજરાત)

શ્રી વ્યંકટેશ્વર ઔષધાલય

હમારેલાં દરેક જાતની અનુભવિત માયાઓ, રસાદિકો, છુટકાઓ અને શુદ્ધ વનસ્પતીનાં ચુર્ણો વીગેરે કાયદેસર મળશે. તેમજ ચિકિત્સા કરી દરેક પ્રકારના રોગનો દવા કરવામાં આવશે.

સ્વદેશીયેષુ આજકાલ રત્નેશ્વર ખરાનપુરવાળા

હા. મહાધરપુરા કંસારાશેરીને નાકે સુરત.

મુશ અખર.

જ્ઞાનંદ સહ જ્ઞાન આપનાર ધાર્મિક, નૈતિક, વ્યાવહારિક રાજ દારી તથા કાવ્ય સાહિત્ય ના રસીક વિપ્રોથી અરપુર વિદ્વાનો માં વંચાતું ઉત્તમ માસિક પત્ર.

“ અંકુશ ”

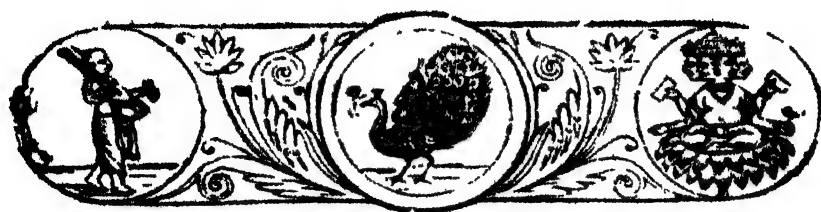
લગભગ પૌરોહિત સાથે અગાઉથીજ ફક્ત રૂપિયા ૧-૦-૦ થી એક જ્ઞાનદાયક ઉત્તમ પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવેછે નમુનો પત્ર મળશે પણ લવાવરમ મળ્યા વગર નામ નોંધાશે નહિ

અમારા છાપખાનામાં વાયદાસર સફાઈદાર અને કીકાયત ભાવે ચમકત, ગુજરાતી તેમજ અંગ્રેજી ભાષામાં છાપવાનું દરેક જાતનું કામ શીએ છીએ.

અધિપતિ. ત્રીવેદિ દિનમણિશંકર વેણીશંકર

શ્રી ‘અંકુશ’ મુદ્રણાલય કલુપીઠ બજાર—સુરત.

તુલસીદાસ

નાટકનાં ગાયનો.

— ૦૦ —

બાળાઓ—વંદન તવ પદ વિભુવર વરદા.

કીંકર શીર કર કર દરિદર વિભુવર વરદા વંદન
કરૂણા સદના, નાથ આપનું પારદનીભાંચા અભય વિજયદા.
નારભય કરતું. નાથ નીરંજન વિભુવર વરદા—વંદન
એક ભકેસા ભગવત તદારો.

નીરાધારના આધાર છા, દો સુયશ શાંતિ સ્વામિ (૨)

દેવાદિદેવા, હું સેવા કરું, કર સુદર મંગળ

સન્મતી સદગતિ, દે, દે દે, ચરણુ. શરણુ,

અભય વિજય કર વિભુવર વરદા—વંદન.

મુજ સાજ તુજ હાથ, કરે કૃપા જગનાથ,

કલક કે કીર્તી, શીશ ખાળે ધરીયુદ

તનના. મનના, જગના. કરૂણા, કરીન,

તાપને, તાતલે. દાગતું.

રોમે રોમે રમી રહી બ્રહ્મ શમન કર વિભુવર વરદા—વંદન.

નાવળી—મારી જુવાનો કુલતી ડાલતી ચાલી કાળજે
કાંઈ કાંઈ થાયછે.

જામી જોખનને મદનની લડાઈ તો મારે કાળજે
કાંઈ કાંઈ થાયછે—મારી.

પીયુ સંગે ફસીને ધસીહું,
જોખન જંગ મદનથી લડીહું;

લડતાં લુંટાણી લાખેણી લાજ તો મારી છાતીમાં કાંઈ—
કાંઈ થાયછે—મારી.

નાવળી—જાઓ જાઓ પુછતાં એવું કાંઈ લજવો.

ખીઓ—એતો ધરધર હોય, એમાં શરમ નહોય.

નાવળી—જાઓ જાઓ હડીલી ગુમાની ઘેલડી ગારી જાઓ—
જાઓ.

ખીઓ—સખી સાથ શરમ શાણી શે ધરતી ?

નાવળી—કેમ જાય કહ્યું કરે મદન મસ્તી !

ખીઓ ચાલો નેન કટારે કરીએ કુસ્તી,

નાવળી—ના બા લડતાં જાયે લાજ, એછે જખખર જંગી—
એતો ધર ધરો

કમીદાસ—ચાલ ચાલી (ર) પગે લાગીને પ્રીયા મના-
વું—ચાલ આવી.

દેહ છાયની, દીપ તેજની,

પ્રાત રાત છે તરો સમજ મન શાણી—ચાલઆવી.

ફણીધર હવે. માગી વીણ કદીયે.

પણ તું વિણ મમ્મ હવન નથી પ્રાય મારી—

ચાલ આવી.

તુલસીદાસ—આહા! શું પળમાં વ્યાપી માયા હરીની,
 ઘન છવાઈ, ઘોર ઘેરાઈ, ઘડકે ગગન મેઘ શું આહા-
 આહા
 શીતળ સમીરની લેહર વહીને, મયુર મનહર ટહુકી,
 આપે મેઘ વધાઈ, ચટકાં કરતી, ચપળા હસતી,
 કાય કંપાવે થરથર મારી, યાદી પ્રીયાની આપી,
 મારે કારી કરારી હાથે—આહા.

ચંદા-છાકરીઆ—ગોરમાનો વર કેશરીયો નદીયે નહાવા જા-
 ચરે ગારમા.

પગે પીતળની પાવડીને, છમ છમ કરતો જાયરે ગોરમા.
 તમે કેટલા ભાઈ કુંવારા રાજ, અચકો મચકો કારેલી.
 અમે સાત ભાઈ કુંવારા રાજ, અચકો મચકો કારેલી.
 તમે કઈ સુહાગણ વરઓ રાજ ?
 અમને કાળી પ્રાણ પ્યારી રાજ.
 કાળીને શું કરશે રાજ અચકો મચકો કારેલી.
 કાળી કમણગારી રાજ,
 ઘાળી તો ધુતારી રાજ,
 સુતા તમને વેચે રાજ. અચકો મચકો કારેલી.

દીગંબર—ઓય બન્યોરે. ઉટલુ બન્યો.

છાકરીઆ—ગધ્ધો બન્યો, ખાઓ ખાઓ મેથી પાક મલીકો.

દીગંબર—છાડો છાડો પ્રાચી જુતી તમારી,

છાકરીઆ—ભેટો ભેટો જુતી તમે પર વારી,

મદ્યુ જોડું જુગતું દયાળુ માણી—ઓય બન્યોરે,

કુંદી પાક રહી ગયો થોડો દયાળુ,

દીગંબર—અરે જશે નાણુક હાથ મરડાઈ,
છોકરીયો—પાટુપાક ખાઈ દયો ત્યારે ધરાઈ—આય જ-યોરે.

૭

નુસસીદાસ—લાગી રામની લગની (૨)ખતાવો વીરલા કોઈ.
વીરલા કોઈ ખતાવો, વીરલા કોઈ—લાગી.
નથી માગતો કાંઈ સાહ્યબી નથી માગતો હમડી.
માનુ છું મારા નાથના દર્શન કરાવો કોઈ—ખતાવો.
દીનની દયા કાંઈ લાવીને, દીન ખંડુ આંધો કોઈ
પડી પાવને શાર બેઠમાં, મુકુ ખતાવો કોઈ—ખતાવો.

—

આંતર નાટક.

૧

રામ—આંધો અલખેલી વહાલા સુંદરી રાણી.
રાણી સદગ જીવન છે નમથી, મારું સલુણી સુહાગી
—આંધો.

સીતા—સંસાર સાર છે, જીવન આરામ છે;

રામ—હૈયાના હાર છે, હૃદય આધાર છે.

સીતા—સાભાગ્ય શ્રંગાર છે, પ્રાણના પ્રાણુ છે;

શરણમાં રાખો સ્નેહ.

રામ—વાહ આ વીચારો—આંધો.

૨

સીતા—વહાલા તા વિસારશે

વિદ્યારે રહીશું વળગી,

વડી કરતા ના કદી અગગી

જનું આપ નામનં. આઠ જામ.

એ સ્નેહ હૃદય સંભારશે—વહાલા તા.

ભલી ભુંડી પણ નાથ તમારી,
કશ્ચા સિંધુ લેજે નીલાવી;
ઢાસી દોષના જોશો સ્વામી,
ગણી ઘેલી હસી કહાડન—હાલા ના.

૩

સર્વ—ઢાચાનળ પડ્યું પંખી દોળું બેલા દેવ દયાળ થાઓ,
ઝાળ કિંદે મહી રાતી પીળી બાળ સીજનાં બધાંવા;
કાશાટ્યા—ચાપાસે લાગેલી અગ્નિ વચ્ચે બાળ માંજરીનાં,
ઉગાર્યાતાં ઈશ્વર નેતો મારા શું આ વધારાનાં!
દસરથ—ગાય બાચારી ક્યોકે છુંઢાતી ક્યા કસાઈને નાંડાંય,
તુને ક્યાનિધિ ઢાતા કંઢાવાયે કુર કાં કસાઈથી ચાયે;
રામ—દોષ દેવને દયા ન પિતાજી દુઃખ નથી વન માંડી,
સીતા—માંડલથી મારી ગુફા, રેવા વળી ઝરણું ઝરણું પાળી,
લક્ષ્મણ—ભિક્ષા માગે અન્ન મળે છે વૈરુવ માં શું ખામી?
રામ—લક્ષ્મણ—સીતા—જઈશું માજી વંદન ગુરુજી પ્રાણામ
છેટલા પિતાજી.

અંતર નાટકે સમાપ્ત.

૧

માંજરી—જે જે અલખેલીના આ બદાર-હાં હાં રે જોજે-
લટકે ચરકથી જાંજી ગમાર પાડુ પામરે પાય,
હાં હાંરે જો જો.
પૈસા કાળે, ઝાલી ઉપર, હું રમાડુ ને બેલાવું,
ખાલી થાતાં ખારાડું, મારી ઉઠાડું-હાં હાંરે જો જો.
નયન હલાવી નાળુક નખરે, હું નચાવું ને બનાવું,
મીતમ કહી બેસાડું, બાપ કહી ઉઠાડું-હાં હાંરે જો જો.

મંજરી—આવો ભાડી ભાડે ચડકેથી રૂમ કુમ કરતી.

દીગંબર—આમકે?

મંજરી—જરા ઠમકેથી કુમકુમ, નાચુક નખરેથી કુમકુમ.

દીગંબર—આમને?

મંજરી—ધુંધટ તાણીને ગોરી કેડેથી આમ કુમ—આવો.

દીગંબર—નાનકડી હું લોળી બાળ શું લાજ લેવા ધારા?

કેડો મારો છેલ્લો છેડો જાવ જાવ જાવ.

મંજરી—રંગમાં રસીલી નાર આમ શું રીસાઇએ?

હુસી ઘોડો ધસી ભેદો,

દીગંબર—જાવ જાવ જાવ—આંવા.

અંક ૨ જો.

૧૦

પુરજનો—જય જય સદાશીવ નીલકંઠ નીરંજન મંગલકારી

મંગલકારી રે વિષ્ણુ,

હું નાથ નમીએ પ્રીતથી. રે શંભુછો ભક્તવત્સલ,

અશર્ણુશર્ણુ—નાથ નમીએ—જય.

સંત મહાંતન સંકટકારી, સકળ દૈત્ય સંહારી

સ્વામી,

અભય ક્યાં શીવ અબ્ધુત રૂપથી, કૃતિ અતિ ન્યારી

ભૂત પતિજી,

જય જમ લોળાના ભગવાન, સુવાને રમશાન,

‘જય ન ધરતું’ રાખ્યું જરીએ,

ખાવા ધાતુર શાણગાર સાપછે— જય જમ લોળા

ના ભગવાન—જય.

ચંદા—અતી આવે છેજાને જીભીલા બની બાંકા રસીલા
 સરદાર,
 એજ બની બાંકા રસીલા સરદાર, એજ પ્યારી
 બાંકા રસીલા સરદાર—અતી
 કેમ કેહશે આવો પ્યારી, પાવો પ્રીતી વારી, લે લે
 આ માતીની માળ,
 મનહરથી લે લે આ માતીની માળ, ચંદા પ્યારી
 લે લે આ માતીની માળ—અતી.
 કેને બોલાયું હું, કેને લોલાયું હું, કેને કરું સરદાર?
 હાંહાં આશક પડે હજાર, એજ પ્યારી આશક
 બને છે હજાર—અતી

ચંદા—મરડાયે મારો નાળુક પોંચો છોડો છોડો.
 દીગંબર—એકવાર જરી નયન નચાવો એકવાર જરી છાતી
 લગાડો;
 ચંદા—ઓય માડી ઓ મરી ગઈ રે—મરડાયે મારો.
 નદખટ તુજને લાજ ન આવે, બાળી બોળી શાનેસતાવો!
 દીગંબર—વારે તારી લટક મટક ઇલખલરે—મરડાયે મારો.

છાકરાઓ—આવો યાર રમીએ આવો યાર રમીએ,
 બાળકામ એક છે બાળને બેલીએ;
 વાહ વાહ વાહ વાહ આ હા હા હા—આવો.
 હમણાંતો નાના મોટા થઈ માણીશું,
 મોનેમઝેથી લાઇ બાથ ભરી ઝેરીશું;
 વાહ વાહ વાહ વાહ આ હા હા હા—આવો.
 હુંતો લઈશ લાઇ બે જોડી બળદીયા,

ધંર ભેંસ દોશે ભેંસી સર સર વા વા;
 ખેતર ખેડાવુંને બાજરી લણાવું;
 બાયડીને ભાત લઈ ગોસાવું. અણી હું ને!
 ભેળા એની ગેસીને બાશું ખાંતેથી,
 ફાળીયા આપશે નાળુક હાથેથી-ફેમ ફેવી મઝા-વાહ
 વાહ વાહ.

તારક—કરશે જે તેવું ભરશે. અને સત્ય મદા તરશે.
 અવર જનાને હણવા માટે બારો જે જન બણશે.
 જગતનીયતાની જુગિતથી બણનારો તે પડશે-અને.
 કૌવચ ફળ ફેલી બાવાની આશા જે મુખ્ય મદાશે
 ફળ ફેલાતાં કૌવચ તેની કાયા ફેલી બાશે અને.

ચંદા—ભરી લઉં હું તમ પાસે દામશાનં મારી રેશમની
 ચોળી ફાડી?
 દીગંબર—તારી લટક મટક જેમ જન ઘણો ગાંડો બન્યોને
 ચોળી ફાડી-ભરી.

ચંદા—સળી જોઈને વહમારો આશું?
 દીગંબર—કેજે જોખનનો વહાવો એમાંશું?

ચંદા—ચંદ કુંવારીને આળા,

દીગંબર—વડું ચુંબો લઈ આવ.

ચંદા—અરે જાવ જાવ જાવ ઘડી પડી શું સતાવો-મારી.

રતનાવળી--ગોહન મંદરેએ પધાર વાલમ વાટ જોઈ તો
 રાડી.
 હું મટકે માંદીને રાડી. હું મટકે જેમ તો રહી
 માહન.

સોનાની ઝારી માંહીજી ગંગા યમુના જળ બરીયાંઃ
કાતજ કરવા મેલું આવ—વાલમ વાટ.
સ્નેહના સીંહાસન સ્વામી, પથરાવી પુણશ પ્રેમે,
શીરને પ્રસાદ કરે આવ—વાલમ વાટ.

તારક—પાળી પોપી પિતાજી પહેલાં પ્રેમેથી હવે ન મુકો વડેલી.
અધવચ્ચ ફસાવો અરે, (૨)
હિંડે કુવે હિતારી, વિદ્યામે વળગાડી, નાંખો નાદાર કાપી,
તુળસીદાસ—કાલાં કાઢવાં મુકી, જા દુર બાહુ થઈ, તારો છે
તુળ માંહી.
વૃક્ષવાસી વિહંગ સંખંધ (૨)
મહુ સગાઈ છે તેવી, જોને વિચારી, કાનું ન કો જગ
માંહી—પાળી.

ચુરકાસ—રામકી—ધુતારો તો દહને ગયો ભેખરે, હુળુના મહ્યા
રામ, ધુતારો તો દહને ગયો ભેખરે—
વહાલો મળવાને હવેતો, આદરશું યજ્ઞ હમેતો,
જપશું મંત્રમાં નામ ઝેકરે—હુળુ ના મન્યો રામ,
પ્રાણ તણું શ્વીકળ હોમીને, પુણાહુતી કરશું અતે,
પણ ના તજશું વહાલો ભેખરે—હુળુ ના મહ્યા
રામ.

તુલસીદાસ ના વીમારીએ રૂડા રૂઢ્યામાંથી રામ નાવી—
સારીએ.
હરતાં જહજો કરતાં જહજો કરોએ પોતાનું કામ,
અંતરમાં સીતારામને રટીએ એમાં ન બેશે દામ
ના વિસાગીએ

ભાવ હુખ્યો ભગવત્ કહેવાયે છાડીછલખલ કરીએ રમેહ,
 સેવ્યું સખીએ ભરથારથી ભલાં જેણે જોયો સાધુ દેહ-
 ના વિસારીએ.

આપણુ સાધુ પ્રભુસાગરનાં ઝીણું ઝીણું બીન્દુ છોએ
 ભાઈ,
 સાગરમાં ભળી સિંધુ બનાયે છુટાં ન લેખામાં કાંઈ—
 ના વિસારીએ.

સાધુએ—રસ અગમ અપાર મારા ભાઈ અલખ રસ અગમ
 અપાર મારા ભાઈરેછ.

મુરનર મુનીવર પાર ન પામે—ભાઈ
 જાયે જન્મ પણ જડે ન જોગીને ભાઈ એવો અજખ રસ
 ભાઈરે—અલખ.

ધૂજ વનીતાએ રસ બહેંચી લીધોતો ભાઈ,
 રાખરીએ રસ એઠાં બોરમાં આણ્યોતો ભાઈ એવો
 અજખ રસ ભાઈ—અલખ.

રસ પ્રહુલ્લાદ સ્થંભે પ્રગટાવ્યો ભાઈ,
 રસ દ્રૌપદીએ સલામાં આણ્યો ભાઈ એવો અ-
 જખ રસ—અલખ.

ગુલસીદાસ—જય જય મમનાથ રામ ધારી દયા દીનની,
 ઋષી મુની મોટા યોગી ન પામ્યા જે,
 સામું જોઈ મારા સાલિયા આપ્યું તે—ધારી દયાદીનની.
 રામ—વગર મુલે બહાલાનો વેચાણુ છું.
 સંત સજ્જનનો છું રામ ગુલામછું—ધારી દયા દીનની.

અંક ૩ જો.

૨૨

ચંદા—તાકી નજર તીર મારી જન માન્યાને વીંધ્યા-તાકી.
 નાળુક નખરેથી લાલા લલચાવી વરી ચુકીરે હું આહા
 છબીલી વરી ચુકીરે હું આહા રસીલી વરી ચુકીરે
 હું આહા-તાકી૦
 જોખન બાગે જો રૂપ ગુલાબ હોયતો માનજો જાડું
 છે હાથમાં:
 રંગીલી માનજો જાડું છે હાથમાં, મધુરી માનજો જાડું છે
 હાથમાં-તાકી.

૨૩

નાચનારીઓ—કયસે કરે સજનીયાં મેરા બાલમ છોટાહે
 બાલમ છોટા હે મેરા બાલમ છોટા હે-કયસે.
 પલંગપે આકે મુવા મેરી છેડછાડ કરે
 માફ તકીયેકી માર તોખા તીલસા કરે સજની-કયસે.
 જખ યાર સાથ મેં હું બીચમેં આવત મુવો
 માફ લાતોકી માર અમ્મા બાપા બોલે સજની-કયસે

વૃક્ષસીકાસ—રામ રંગીલા હનુમાન હઠીલા સોઠ નાણી મું
સુતા—રામ રંગીલા.

સહુ રહે તો છે રહે તમે ન રહે નાથ
તમે રહેશો નાથજી કોણજી ધરશે હાથ ?
જાણે મનનું દુઃખડું, કહીએ શું સમજે છે સહુ—રામ.

અપ્સરાઓ—ધની સારી ગરી ગરીસા ધની રીસા
મગરીસા નીસા ધ ની સા ગગ મ ધની સાસા
સાસા રીસા નીધ પમ ગરીસા
મમ ધધ નીસા સા સા સા સા
સારીસા ગરીસા નીસા ધની ધસાના
મગરીસા [૨]
સાની રીસા ગરી મગ પમ ધધ નીધ સાની
રી સા ની ધ પ મ ગ રો રા મ ગ ની સા
ધા કડાંન ધા ધા કીટ તકકીટ ધા ધા
ધા કડાંન ધા ધા છીટ તકછીટ ધા
ધા કડાં ન ધા ધા કીટ તકકીટ ધા.

મેના—હારે મારા તનડાને કાંઈ કાંઈ થાય
થરકા ભરે કાંઈ હાય—હારે માઠી થરકા ભરે કાંઈ
હાય—હારે૦
મરડું મચરડું મનને ધણીએ
તોયે કાંઈ કાંઈ થાય—હારે માઠી તોયે કાંઈ કાંઈ
થાય—હારે.
આવોજી હારે જીવન ના જીવવાય
તણખ તણખ કાંઈ થાય—હારે માઠી તણખ તણખ
કાંઈ થાય—હારે૦

સખીઓ-

તારે બોળી
તમે જોતી.

મે

૧

પાડી શાને થાય શાજી!
તને શું અમારી પડી-વાહરે

૨૮

તારક શીદને શરમાઓ શાને રીસાઓ?

મીના—ઉંહુંડું નહી જવ જવ જવ જવ.

તારક મુખ મલકાતું આ હિરણ્મલકાતું આ ઝલકાતું જોખ

આ તારે વાહ

મીના—ઉંહુંડું નહી જવ જવ જવ જવ-શીદને.

કાલા કાં થાઓ, બાળા બહીવરાઓ

તારક—આવો આવો વાહ વાહ વાહ વાહ

મીના—જાણી અકેતી ક્યાં શાને સતાવો આહ

જવો જોશે કોઈ વાહ વાહ વાહ વાહ—શીદને.

૨૯

મીના—મારા હૈયાના હાર પધારો આવાર, હઠીલા સરકાર,
બોળા ભરથાર.

તારક—પામ્યા સંસાર સાર, જીવન આધાર, રસીલી બાળ
મળી દીલદાર—મારા

મીના—હવે ન છોડું નાથ ભરી આ બાથડી,

તારક—વાહરે વા લટકે મટકે મઠ વેલડી.

મીના—જો જો એ લટકે લોભાતા નાથજી

કેમ સખી શુચી

શુચી—હા બાઈ હા

તારક—આજે આનંદ અપાર-મારા

કોઈલ કુંજલત. ૨
સુદિન -વારી ૫
દુષ્ટ ચરણની ખેમની પૂનિત ૫

વારી વારી હુમી ભલી-૨૪.

૩૧

સર્વપાત્રો—જય જય જગદીશ્વર જય આપ્યો આવાર
સૌ જન મન આનદે છાયાં અપાર—જય
કાપ્યુંદુઃખ, આપ્યુંસુખ, સેવકને સાદાચ્ચ થઈ
મોહ રૂપી ગયો વીષ વીકાર
સંસારી, નરનારી, આ ભોઈ, વિચારી;
ચાલે તો મહાલે મહા સુખ મોઝાર—જય જયદ

